

Vatan Uğrunda Yahut Yıldız Mahkemesi, Amasya Mebusu İsmail Hakkı Paşa'nın Hatıraları

Orhan Sakin

İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, Şubat 2014, 208 s., ISBN 978 6054921065

Fatih ERBAŞ*

Eseri yayına hazırlayan arşiv uzmanı Orhan Sakin'in arşiv uzmanlığının getirdiği rahatlık, eserin günümüz diline en açık bir şekilde kazandırılmasında görülmektedir. Aslında biraz da Sakin'in katkısı ile Amasya Mebusu İsmail Hakkı Paşa'nın hatıraları, yine kendi ifadesi ile "bir roman tadında" okuyucu ile buluşturulmuştur.

* Dr., Kubbealtı Akademisi Genel Sekreteri, fatiherbas@gmail.com

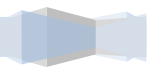
Kitap iki yüz sekiz sayfadan oluşmaktadır. İki yüz sayfası yazılardan oluşan kitabın son sekiz sayfası çeşitli fotoğraflara ayrılmıştır. Fotoğraflar Paşa, çocukları, torunu, aile kabir fotoğrafı ve Paşa'nın hatıralarının Osmanlı Türkçesi ile yazılmış nüshasının ilk sayfasından oluşmaktadır.

Kitap; Derin Komplo ve Tuzak, Yıldız Sarayı ve Korkunç Gerçek, Journalcilerle Yüzleşme, Taşkılla'da Özel Mahkeme, Hapishane-i Umûmî, Hayatımı Değiştiren İki Olay, Sürgüne Gönderilmem, Rodos Kalesi, Rodos'tan Firar Hazırlığı ve Firar başlıklarından ibaret toplam on bölümden oluşmaktadır.

Amasya Mebusu İsmail Hakkı Paşa, İttihad ve Terakki'nin kurucularındandır. Namık Kemal ve Jön Türk Hareketi'nden etkilenmiş, neredeyse yüzyıl sonra Tanzimat Fermanı'nı ilan eden Reşit Paşa'nın izinden gitmeyi bir marifet olarak bilmiş İngiliz dostu bir münevverdir. Sultan II. Abdülhamid'i her derdin sebebi ve ondan kurtulmanın birinci gaye olduğunu kabul eden ve hayatını ve faaliyetlerini buna göre tasarlamış bir insandır. Hatıralarında da Abdülhamid düşmanlığı ve İngiliz muhibliği en derin ve en açık şekilde görülmektedir.

Kitaptaki Abdülhamid düşmanlığının pek kınanacak tarafı yoktur. Çünkü o dönemde her sınıf ve anlayıştan insanın ve özellikle aydınların ortak meziyeti Sultan Abdülhamid'e karşı olmak olarak tezahür ediyordu. Milli, dinî ve ilmî açıdan İsmail Hakkı Paşa'dan çok ötede olan münevverlerin dahi Padişaha karşı oldukları bir dönemde, çevresi itibarı ile sadece Batı'dan etkilenmeye açık olan İsmail Hakkı Paşa'nın da Abdülhamid düşmanlığı normal karşılanabilir. Ancak bu noktadan sonra Paşa'nın İngiltere'ye gözü kapalı bağlılığı; onun seviyesi, anlayışı ve şuuru konusunda bize yeteri kadar veri sunmaktadır. Bu nedenle bu kitap okunurken Paşa'nın algı ve anlayışına ihtiyati kayıt koyarak yaklaşılması ve kitabın bu ölçülerde değerlendirilmesi makul olacaktır.

Bu kitabı önemli kılan hususlardan biri, son devir Osmanlı idarecilerinden birinin hatıralarından oluşmasıdır. Dönemlerin anlayışını ve yaşananları anlamak açısından, subjektif de olsalar, hatıralar önemli yer işgal etmektedirler. Çünkü çoğu zaman hatıra sahibi; kendisi, dönemi ve içinde bulunduğu sosyal zümre açısından normal gibi görünen birçok farklı, sıkıntılı ve sorunlu alanları ortaya koyabilmektedir. Mesela İsmail Hakkı Paşa'nın hatıraları fazla düşünmeden ve kendi içindeki bütünlük temelinde okunursa pek de rahatsız edecek bir şey yoktur. Okuyucu, dönemin temel sorununun Sultan Hamid yönetimi tarafından Osmanlı Devleti'nin İngilizlerle işbirliğinin sonlandırılması olarak algılayacaktır.

İsmail Hakkı Bey, İngilizlerle sürdürülen işbirliğinin sonlandırılarak Almanlarla işbirliğine başlanmasını Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlayan sebeplerin başında görmektedir.

Kitapta olaylar İsmail Hakkı Bey “hiçbir şey” yapmamış ama “İstibdat idaresi” onu hapse atmak için her şeyi yapmış gibi anlatılmaktadır. Paşa, hatıralarının ileriki sayfalarında İngiliz Kraliçesine Boer Zaferi(!)¹ sebebiyle çektikleri tebrik telgrafını dahi destekler mahiyette kitabına koyarken, İngiltere'nin Güney Afrika'daki katliamını görmezlikten gelmediğine dikkat etmeyip veya ettirmeyip, meseleyi Sultan Abdülhamid'in baskıcı yönetimine bağlamaktadır. Bizatihi kitap için seçilmiş bulunan Vatan Uğruna Yahut Yıldız Mahkemesi ismi dahi meseleye yazarın bakışını anlatmaktadır. Kitap ismiyle müsemma bir kitap olmayıp, hatıra sahibinin oluşturmaya çalıştığı algıyı ifade etmektedir.

İsmail Hakkı Paşa hatıralarında, jurnallendiğini, bu jurnalın altında kendisine iş için yardımda bulunması için tavassut isteği ile gelen Yüzbaşı Osman'ın olduğunu düşünmektedir. Paşa ayrıca bütün bu iş talebi, Avrupa'ya Yüzbaşı Osman'ın Paşa'nın yardımı ile gönderilme talebi gibi hususların bir kurgu olduğuna inanmakta ve aslında kendisinin Trablusgarp'taki memuriyetinde bir Tümen muhasebecisinin açığını tespit olmasından dolayı her şeyin başına geldiğine inanmaktadır. Kitaptaki anlatıma bakılarak Yüzbaşı Osman'ın iş bulması için Paşa'ya talepte bulunmak için geldiği, hatta Paşa'nın Avrupa'daki muhalif harekete katılması için Yüzbaşı Osman'ı desteklediğine dair sorulara muhatap olduğu görülmektedir; ancak bütün soruşturmaların temelinde Osmanlı Devleti içinden birtakım insanın devletin rejimini değiştirmek için yapmaya gayret ettikleri faaliyetler hakkında bilgi sahibi olunmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu gayretlerin veçhelerinden biri Osmanlı Devleti içinden bir grup insanın devletin rejiminin veya en azından iktidarının değişmesi için Almanya'ya karşı İngiltere ile işbirliğine gidilmesi gayretinin yattığı görülmektedir. İsmail Hakkı Paşa da bu grup içinde olduğuna inanılan biridir. Ayrıca Paşa'nın İngiliz Kraliçesi'ne Boer zaferi nedeniyle gönderilen telgraf altında da imzası olması onun durumunu daha da içinden çıkılmaz hale sokmaktadır.

¹ 19. Yüzyılın sonunda İngiltere'nin Güney Afrika'daki isyanı bastırmak için yaptığı savaş ve yüzbinlerce insanı açlığa mahkum edecek tedbirler alması hadisesi. Bu hadise sonrasında içlerinde İsmail Hakkı Paşa'nın da bulunduğu bir grup “aydın” İngiltere Kraliçesi'ne şu telgrafi çekmişlerdir: “... yine bir insanıyetperverlik maksadıyla müteşebbis olduğu şu son Transvaal Savaşından (Boer) da şan, şeref ve tam bir başarıyla çıkması temennisi ile ... Türkiye gençliği adına, halis duygularımızla tebriklerimizin ulaştırılmasını asıl ve yüce şahsınızdan rica ederiz. 19 Kasım 1899

İsmail Hakkı Paşa, Yıldız Sarayı'na karşı “*Yıldız Sarayı denilen zulüm ve istibdat kaynağı...*” gibi açık hakaret içeren tanımlamalar kullanmaktadır. Paşa kendisi için ise vatan sevgisi ve bu uğurdaki fedakârlıklarını sıkça vurgulamaktadır. Ancak kitabın bütünü okunduğunda ortada vatan sevgisi ile doğru orantılı büyük fedakârlıklardan ziyade abartılı irtibatlandırmalar görülmektedir. Kitapta zımnen anlatılan ama aşikârane paylaşılmayan ve Paşa'nın gerçek suçlanma ve yargılanma gerekçelerini oluşturan husus, Paşa ve içinde bulunduğu topluluğun İngiltere himayesini, kendilerince “*vatanın kurtulması*” için gerçek reçete sanmalarıdır.

Paşa İngiltere ve onun medeniyetine karşı o kadar büyük bir muhabbet beslemektedir ki, “*Bu güçlü ve iktidar sahibi devletin devletimiz hakkında asırlardan beri gösterdiği etkili sevgi, dostluk, şan ve şevketimizin yükselmesi yolunda fiilen ve maddeten ortaya koyduğu fedakârlık ve yardımları insaf süzgecinden geçirme*” daveti yapmaktadır. Ona göre uluslararası arenada Osmanlı'yı devlet yerine koyduran, Rusların üstümüzdeki tahakkümünü kıran, Mısır'ın saltanat merkezi ile irtibatını muhafaza eyleyen, Fransa'yı ikna edip Kırım seferini sağlayan, 93 Harbinde Moskof'u geri püskürttüren hep İngiltere'dir.

Hasılı kitap, tutuklanmalar ve Yıldız mahkemelerinde yargılamalar sonunda Paşa'nın Rodos'a sürülmesi, oradan Mısır'a, Mısır'da yirmi gün ikametden sonra Marsilya'ya kaçışı ile noktalanmaktadır. İsmail Hakkı Paşa daha sonra İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile yurda dönmüş ve Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Amasya Mebusu olarak görev yapmıştır.

